

Kritični pogled na Franceta Prešerna kot kristjana

Človeška misel je zares velika takrat, kadar posega v vse človeške razsežnosti. Njena moč izraža človeško celotnost ob povezovanju vsestranskih teženj, hrepenenj, razočaranj, bojov in padcev. Tako tudi pri Francetu Prešernu, katerega prihod je pomenil na Slovenskem veliko pohujšanje. Prešernova poezija je bila namreč tako drugačna. Razglasili so ga celo za ljudskega pesnika, toda menim, da sodi Prešeren med najteže razumljive slovenske pesnike, zato ni prav lahko delo brati ga in si ga prisvojiti ter si ob njem zastaviti svojemu času ustrezna vprašanja, je pa vsekakor vredno.

Kljub tolikim in tako bistvenim dognanjem, ki jih je o Prešernovem delu zbrala literarna znanost, ostaja njegova umetnina neulovljiva. V zadnjih letih je opaziti razvoj literarne misli, toda vidik krščanstva še vedno ni dovolj upoštevan in celostne razprave, ki bi ga utemeljila in upravičila, še nimamo. Je pa nekaj resnih poskusov raziskovalnega opazovanja in osvajanja. Seveda prav tako relativnih in ne dokončnih, kajti "skrivnost in odprtost človeškega bitja diha iz Prešernove poezije. Pesnik jo je sam doživljal, zato je njegova občutljiva duša lahko izražala njeno skrivnostno resničnost."¹

Razmerje do krščanske vere raziskuje pričujoč sestavek, ki si za osnovno tezo postavlja trditev, da se je France Prešeren v svojem pesništvu in življenju opredelil za krščanstvo. Utemeljitev teze sloni na dejstvu, da Prešeren izhaja iz krščanske tradicije, s katero so ga skozi življenje povezovale vezi "vere staršev". Te vezi so se preko njegovih iskanj utrdile in postale bolj pristne, pri čemer je mišljeno avtentično

krščanstvo kot svoboda duha, saj se Prešeren kot svobodomislec ni podrejal tiraniji črke.

Sestavek torej želi podati analizo in oceno krščanske držbe pesnika Franceta Prešerna. Rdeča nit tega prispevka in hkrati njegovo izhodišče so splošna krščanska načela. Prav tu nastopi tudi prva težava. Splošno znano je namreč, da krščanstva zaradi njegove živosti in izjemne kompleksnosti ni mogoče enkrat za vselej definirati. Kljub temu je potrebno postaviti neke elementarne definicije, nek skrajno splošni oris tega, kar imenujemo *differentia specifica* pojava. Tudi da lahko za nekoga trdimo, da je veren ali neveren, morajo obstajati neki kriteriji, ki so formalno in vsebinsko utemeljeni in po katerih moremo podati takšno utemeljeno sodbo. Če bi vprašanje presojali na podlagi drugačnih temeljev, bi prišli do drugačnih sklepov, kajti dejstvo, da je vsak človek položen v določen okvir, ki sooblikuje njegov življenjski nazor, ni zamenljivo. Celo nasprotno: svojim izvorom se ni mogoče izogniti, saj so osnovnega pomena in ta izhodišča neposredno določajo.² Kar bistveno določa, označuje celoto in elemente krščanstva, je torej temelj in izhodišče, na podlagi katerega bomo poskušali pokazati opredelitev Prešerna za krščansko vero oziroma proti njej. Temelj raziskovanja Prešernovega odnosa do krščanstva je torej definiranje elementov, ki ta odnos tvorijo.

Krščanstvo in vsebina krščanske držbe

Kakšna so torej krščanska načela? Kaj je *differentia specifica* krščanstva? Kaj je tisto,

kar prinaša krščanstvu bistveno novega, česar izven krščanstva sploh ne najdemo?

Kršćanstvo kot razodeta religija temelji na zvezi dvojega: na božji besedi, ki uresničuje božji odrešilni načrt, izvršen s stvarjenjem in odrešenjem v Jezusu Kristusu, torej na dejstvu, da Bog sam razkriva svojo notranjo stvarnost, ko hoče človeštvo odrešiti in zveličati; in drugič na človeku, ki z vero sprejema to besedo.³ Gre za to, da je človek presežno bitje, ki more priti v stik s transcendentnim svetom in je sposoben dialoga z Absolutnim. Zato po svoji naravi išče stik z zadnjo stvarnostjo, želi priti do zadnjih temeljev. Do teh temeljev vodijo različne poti. V krščanstvu govorimo o razodetju Boga in to razodetje zahteva od človeka odgovor; človek do razodetja zavzame svoj odnos, ga sprejme ali zavrne. Tako se "božji odrešitveni načrt zaradi človekove svobode, njegovega pristanka v veri vedno znova vrši in ustvarja dialektiko med že odrešenim svetom (v ontično-ontološkem redu) in dejanskim človekom v njegovi zgodovinski pogojenosti. Vezni člen te dialektike je vera, po kateri stopa človek v stik z Bogom".⁴

Pri tem moramo poudariti, da "gre za celoto, za pritrditev vere kot take in šele drugotno za del, to je za različne vsebine, v katerih se vera izreka. Človek tako dolgo ostane kristjan, dokler se trudi za središčno pritrditev".⁵ Ta pa je bistveno vezana na zgodovinsko osebo učlovečenega božjega Sina Jezusa Kristusa, na resničnost njegovega življenja in delovanja, njegovega trpljenja, smrti in vstajenja. Krščanstvo stoji in pade z zgodovinsko osebo Jezusa Kristusa, ki "je tako tudi ključ za razumevanje celotnega krščanskega misterija".⁶ *Differentia specifica* krščanskega pojava je po mojem mnenju zaobsežena v dejstvu Učlovečenja. Ves smisel učlovečenja krščanskega Boga je v eksemplarnosti, s katero daje človeku koordinate za njegovo življenje.

Kršćanstvo torej v prvi vrsti ni nauk in sistem spoznanj, resnic, etičnih norm in zapo-

vedi, temveč z vero v Kristusa utemeljena celostna človekova *osebna drža*. Izraz drža poudarja celostnost človekovega razmerja, ki ima določeno naravnost in se usmerja preko sebe, kajti duhovna, presežnostna razsežnost človeka odpira v neskončnost. Drža torej vsebuje vse bistvene razsežnosti človekove individualne duševnosti (umnost, hotenje, čustvovanje, odgovornost) in družbene vpletenosti (medosebne odnose in občestveno organiziranost, pa tudi zgodovinsko in kulturno pogojenost)⁷ ter je utemeljena v človeku kot duhovnem, zavestnem bitju. Kristjan utemljuje svoje življenje na veri v Boga Jezusa Kristusa in določa vse življenje iz perspektive osebne odločitve za Boga; na osnovi te odločitve izpoveduje svojo vero in razlaga življenje eshatološko,⁸ kar pomeni eksistencialno odločitev z daljnosežnimi posledicami. Vera je potemtakem eshatološka življenjska drža, ki izraža kristjanovo predanost Bogu.

Kršćanska drža kot celostna usmeritev nujno vpliva na celotno življenjsko usmeritev. Čeprav je sama verna drža predvsem notranja osebna drža ali razmerje do Boga, po svojem notranjem dinamizmu zahteva, da se izrazi v vseh zunanjih dejanjih in v celoti življenja. Vsak kristjan je poklican k popolnosti in k sodelovanju z božjim odrešitvenim načrtom. To je naloga, ki zahteva vse njegove moči, in za njo mora stati scela, oprt tako na logiko srca kot na logiko razuma.

O tem spregovorijo tudi koncilski očetje v uvodu Dogmatične konstitucije o božjem razodetju:

"Človekova vera je v skladu z osebnostnim pojmovanjem razodetja prikazana kot nekaj osebnostnega in celostnega, ne pa enostransko in prvenstveno kot nekaj razumskega (...); vera je zato opisana v smislu pisma Rimljanom kot pokorščina ("poslušnost"), kot osebnostno srečanje z Bogom in kot izročitev celotnega človeka Bogu. To pritrditev vere omogoča šele prehitevalna (predhodna) bož-

ja milost; in to vero tudi še potem stalno spolnjujejo darovi svetega Duha.”

Razmerje do Boga ni človekov proizvod, temveč samo milostno omogočeni odgovor na povabilo. To dejstvo je najtesneje povezano s transcendo Boga, kajti transcendentni Bog je nujno tudi neobvladljivi Bog, Bog, s katerim ni mogoče razpolagati in ki za kristjana pomeni nenehno odkrivanje in nenehno rast. Zato je pobuda za to razmerje na božji strani; kristjan pa svojo vero doživlja kot milost.⁹ V krščanski eksistenci je torej neobvladljivost, skrivnost, ki jo je mogoče dojeti le veri. Bog človeku daje, da je deležen božjega življenja, ne iz nečesa človeku lastnega ali kot nekaj, kar je v njem, temveč iz milosti in kot milost. Če človek stopi v ta odnos z vero, se v njem prebudi življenje, ki ne izvira iz njega samega. Po veri človek uveljavlja božje življenje,¹⁰ tvega nov začetek, vstopi v novo, sveto eksistenco.¹¹ Predvsem in temeljno tu

ne gre za človeško izkušnjo, ampak za božje dejanje iz svobodnega sklepa. Postajati kristjan pomeni “vzeti to delovanje na Kristusovo besedo za osnovo in za merilo lastne eksistence.”¹² Evangelist Janez z obrazcem “Sin ne more storiti ničesar sam od sebe” (Jn 5,19.30) pokaže, da je Kristus popolnoma odvisen od Očeta, da vse zajema iz njega; ko kristologijo povezuje z idejo relacije, Janez te misli raztegne tudi na kristjane, ki izvirajo od Kristusa. Vzporedno s tem torej nastane obrazec o Kristusovih pripadnikih, njegovih učencih: “Brez mene ne morete storiti ničesar” (Jn 15,5). Tako je krščanska eksistenca skupaj s Kristusom postavljena v kategorijo odnosa. Hkrati se vzporedno s trditvijo, ki je vsebovana v Kristusovih besedah: “Jaz in Oče sva eno”, tu pojavlja prošnja: “Da bodo eno, kakor sva midva eno” (Jn 17,11.22).¹³

Za kristjana popolna odvisnost njegove eksistence od Boga pomeni hoja za Jezusom in

Jean-François Millet: **Zvezdna noč**, o./pl., 1850-51, retuširana 1865, Umetnostna galerija univerze Yale, ZDA.

sicer tako, da živi v skladu z njegovim naročilom in zgledom. Samo v tem primeru more doživljati in dojeti božjo ljubezen, njeno vsestransko smiselno in upravičenost. S kardinalom Ratzingerjem lahko rečemo, da je "eno samo, preprosto središče krščanstva v enem samem načelu, v načelu (principu) ljubezni. Pravi kristjan je tisti, ki je na temelju svojega krščanstva postal zares človeški. Če naj bo princip ljubezni resničen, potem seveda vključuje vero. Le tako ostane to, kar je. Vera in ljubezen se medsebojno pogojujeta in zahtevata."¹⁴

V krščanstvu je posebna prav pomoč, da bi človek Jezusovo naročilo lažje upošteval in po njem živel. Jezus tako ni le dokončno razodetje Boga, temveč je njegova navzočnost vir moči, ki omogoča kristjanu, da ravna pravilno. Ko krščanska vera uči ljubezen do Boga in bližnjega, naj bi človek to izpolnjeval v svojem osebnem življenju in v življenju v skupnosti. Tako krščansko življenje potrebuje ustreznih sredstev. Pomoč na tej poti pa so Cerkve, zakramenti, krščanski nauk, molitev itd.

Izraz krščanske vere v Prešernovi poeziji

Na splošno bi lahko rekli, da je krščanstvo v Prešernovi poeziji ves čas prisotno s pomembnimi elementi. Toda, ali prevladuje? Mnenja literarnih zgodovinarjev in kritikov glede krščanstva so si bila skozi desetletja zelo različna, celo nasprotna. Kakšna je bila potemtakem Prešernova resnična osebna vera, kakor se nam razkriva iz njegovih pesmi in korespondence? Ob opredelitvi je potrebno upoštevati razvoj, ki odkriva spremembe v pesnikovem mišljenju, saj se je ta z leti spremenjal in dopolnjeval, kar se odraža v njegovih pesmih. Seveda obstajajo stalnice njegovega življenjskega nazora, ki ga je "že skoraj definitivno izrazil v pesmi *Slovo od mladosti* in se do zadnjih zapisov tridesetih let ni bistveno spremenil, ampak je vseskozi ostajal enako

usmerjen, zaključen in sam v sebi dognan. Posamezne sestavine so se v njem resda spreminjale ali vsaj dopolnjevale, kar je naravna posledica napora, da bi temeljni problematiki poiskal v različnih smereh trdna oporišča. Ob tem pa ni mogoče spregledati, da v tej menjavi ostaja bolj ali manj nepremakljiva točka, iz katere Prešernov življenjski nazor ves čas izhaja in se k nji zmeraj znova vrača."¹⁵ Ta stalnica oziroma osrednja sestavina Prešernove misli je prepričanje o apriorni vrednosti duhovnega sveta, ki ga pesnik nosi v sebi. Tu pa se lahko vprašamo, odkod pesniku to prepričanje, ta vera.

V osebnem in javnem življenju Prešernovega časa je bilo preveč krščanskih prvin in sledov, vrednot in spoznanj, življenjskih oblik in pobud, da bi se mogel kdo temu docela izmakniti. Treba je naglasiti, da je bilo tako tudi s Prešernom, ki je krščanstvo zelo dobro poznal, postavlja pa se vprašanje, ali ga je tudi osebno in konkretno sprejel in kako se to kaže v njegovi poeziji. Osebna odločitev vedno pomeni izzvanost. Ta se najprej nanaša na izbiro med načelno odklonitvijo krščanstva in odprtostjo in zanimanjem zanj. Kako se človek v tej izbiri odloči, je njegova osebna zadeva, večkrat tudi skrivnost, ki jo z racionalnimi razlogi ni mogoče pojasniti. Teološko je treba tu upoštevati tudi delovanje milosti, ki pa se odteguje človeškemu opazovanju in preračunavanju. Iskrena osebna odločitev pa nikdar ne more ostati samo notranji akt volje, ampak ima vedno praktične posledice v osebni angažiranosti in novih odločitvah za oblikovanje življenja v to ali ono smer. Ker je spreobrnjenje, kakor ga razume, nudi in zahteva krščanstvo, vedno stvar celotnega človeka in celotnega življenja, se mora človek podati na pot. Krščansko življenje je kot pot in nenehno spreobračanje v dialogu in interakciji med Bogom in človekom, in to sredi sveta in družbe, a tudi v notranji povezanosti s krščanskim občestvom, tudi ko se nekdo zanj

še ni odločil. Vera je odpoved vsaki človeški varnosti, je tveganje, skok v neznano. Vera nima temeljev zunaj sebe, ker odrešenjskega dogajanja ni mogoče doseči brez nje. Samo v veri človek doživlja razloge zanjo, sprejema njeno paradoksalnost. Ker je bil Prešeren odprt do skrivnosti vere, jo je sam doživljal kot resničnost, ki se mu je na nek način razodela. In ko je to resničnost ubesedoval v svoji poeziji, jo je hkrati odkrival vedno globlje ter tako doživljal svoj razvoj.

Prešernov izraz je vpet v zgodovinsko in kulturno zaznamovanost jezika, torej tudi v okvir simbolnega sistema krščanstva. Njegova izpoved je prepričljiva, saj je sad osebnega izkustva, zaznamovanega z dilemami in problemi, z vzponi in padci ob srečevanju z Bogom, z nadsvetnim, s transcendenco; in hkrati s svetom, ki se otresa nadnaravnih prvin ter se trudi razumeti svoj položaj, ki utemeljen le v tostranski svetnosti ne more najti sreče zase. Tudi kadar so Prešernove pesmi v negativnem smislu povezane z vprašanji krščanstva, slednje še vedno obstaja kot predpostavka in kroji predstavo o svetu, ki pa nikoli ni površna, temveč je polna globine duha in hrepenenja, ki seže preko sklenjene podobe sveta k onkrajni neskončnosti, k drugosti. Njegove pesmi so same po sebi ena najbolj odkritih in naravnih izpovedi, ki jih je dalo kdaj katerokoli človeško srce.¹⁶ Pesnik je medij, skozi katerega govorita neskončnost in drugost, zvesta in čista ljubezen pa je zanj duhovno-odrešilni akt, ki človeka bliža k resnici in lepoti. Ko je globoko in pristno doživljal človekovo izpostavljenost zlu, pa obup in tragično plat življenja, npr. v *Sonetih nesreče*, *Pevcu ...*, je vedel, da se mora do kraja ponižati in izkusiti to muko, prestatl najstahotnejše preizkušnje, a vse to prenesti, vzdržati in upati navkljub temu, da se zdi upanje goljufivo, verovati navkljub navidez zavrtnjeni ljubezni. Upanje izvira iz vere, ki je noben tostranski dokaz o nesmiselnosti vere in nedosegljivosti večnosti ne more zatreti. Vztrajati sredi naj-

trše noči, ko "noben mi žar'k v življenja noč ne sveti", pravi v čudovitem sonetu *Velika, Togenburg, bila je mera*. Upati, ko se Bog v času življenjske teme umakne. Že v pesmi *Slovo od mladosti*, s katero se začinja prvo obdobje Prešernove romantike, uvaja pesnik v svoj opus besedo "up"; prvič v besedni zvezi "upa sonce", drugič v znani zvezi "goljfivo upanje", ki izraža nekakšen "stalni prešernovski resignativni element".¹⁷ Beseda "upanje" sodi med ključne v celotni pesmi in utemeljuje njeno glavno idejo, hkrati pa je pomembno, da deluje v osebno izpovedni funkciji. V sonetu nesreče *Čez tebe več ne bo sovražna sreča* se ta beseda pojavi v medsebojnem odnosu z besedo strah, kar je pravzaprav temeljni Prešernov obrazec. Odsotnost strahu pomeni tudi odsotnost upanja. Posledica je popolna brezčutnost – apatija, neodzivanje na udarce življenja:

*"Strah zbežal je, z njim upanje goljfivo;
naprej me sreča gladi, ali tepi,
me tnal najdla boš neobčutljivo."*

V zaključnem tercetnem delu tega soneta je razmerje med obema čustvoma prikazano kot ugotovitev stanja duha. Toda ključ do boljšega razumevanja obeh pojmov se skriva v štirih vrsticah enokitične pesmi, ki je bila najprej objavljena v listu *Illirisches Blatt* leta 1838 pod naslovom *Prosto srce*:

*"Sem dolgo upal in se bal,
slovó sem upu, strahu dal;
srcé je prazno, srečno ni,
nazaj si up in strah želi."*

Ne gre več za odsotnost strahu in upanja kot v *Sonetih nesreče*, temveč za spopad med obema čustvoma, ki se nahaja na najbolj izpostavljenem mestu pesnikove bivanjske lirike. Prešeren nenehno upa in obupuje, nenehno izraža strah za svoja upanja, toda ta napetost mu zbuja ustvarjalni nemir. Odpoved upanju

pomeni zanj isto kot odpoved sreči, torej gre za popolno človeško izpraznjenost, v kateri pesnik enostavno ne vzdrži. Prizna sicer porazenost, neuspeh, a se z njima nikdar ne sprijazni. Na skrajni meji ogroženosti se kot odraz nekakšne neukrotljive življenjske energije usmeri v vztrajanje, upajoč v vstajenje k življenju, čeprav mu le-to nudi samo trpljenje "brez miru". Kljub bridkemu izkustvu izraža kljubovalno voljo, ki poziva nazaj k bivanju. Ta osrednji zapis Prešernovega življenjskega nazora "up – brezup – vztrajanje"¹⁸ je hkrati ključ za razumevanje njegovega celotnega pesnjenja. Hkrati izpričuje spoznanje, da je življenje polno, smiselno le, če človek vztraja v upanju. Zato ni čudno, da je Prešeren dal na prvi list svojih поезij natisniti prav ta verz. Kajti pri Prešernu je stanje resignacije vselej le prehodna faza v dejaven odnos do življenja. Ni nekakšno nemočno čakanje na silo usode. Prešernov strah je potrebno povezovati z zelo stvarno naravo, ki je znala opredeliti bistvo vsake situacije in vse njene pogubne posledice. Pri tej oceni je Prešeren zmozel enako kritično ostrino do sebe samega kakor do okolice, o čemer pričajo številni epigrami.

Za upanje tudi vemo, da z vero in ljubeznijo spada med tri teologalne kreposti in je temelj tistega, česar še ni, a to že pričakujemo. Krščanski pogled na upanje ima za svoj temelj upanje v prihodnost, ki je eshatološko in ni posledica zgolj človekovega prizadevanja.

Prešeren ne naseda utopističnim idejam tosvetnega optimizma, katerih cilj je dokončno srečen svet; razume namreč, da strah, ki se sproži pri človeku ob kakršnikoli katastrofi, kaže zmotnost utopij tosvetnih rešitev. Svoje razumevanje kaže tudi s svojim odnosom do smrti, s katero se večkrat sooča, ki v sonetu *Memento mori* postane celo najpomembnejši del človekove usode, proti kateri so brez moči vse druge vrednote in dobrine sveta, ki se jih človek oprijema. Pomemben je tudi pesnikov odnos do trpljenja; že v štirivrstičnici *Prosto*

srce meri na smisel trpljenja. S tem ko trpljenje sprejema, svoje življenje dvigne na kvalitativno višji nivo. Seveda je kot pri vseh ljudeh tudi pri Prešernu zaznati določen psihološki proces, kot je npr. odklanjanje, odpor, gnus, občutek brezizhodnosti, nato pa sprejemanje dane situacije in vztrajanje. V tem se kaže paradoks blagrov, ko z vidika tosvetnosti človek nima nikakršne možnosti, ko ga obišče obup, pa kljub temu naslednji trenutek spet upa, se znajde in ne dopusti, da ga kruta situacija zlo mi. *Sonetje nesreče*, predvsem sonet *Čez tebe več ne bo, sovražna sreča*, izražajo ta paradoks, ki je tudi paradoks velikonočnih dogodkov, paradoks križa in trpljenja, ko doživetje nemoči in slabosti ne ustavi vere, upanja in ljubezni, predvsem vere in upanja, da zlo ni zadnja stvarnost, ampak ga more človek vedno znova premagovati. Pri tem ima *Krst pri Savici* posebno veljavo, saj je Prešeren v njem s skrajno rahločutnostjo pritegnil v krog svojega pesniškega nazora najlepše strani krščanstva. Pesnikova ljubezen postane duhovna, življenje utemelji na odpovedi temu svetu, da postaja vedno bolj uresničljiva resnična sreča (ideal, paradiž) na tem svetu. Prešernovi ideali so bili res absolutni, a vendar ne toliko abstraktni, da bi ne mogli biti realni. Vsaj nekatere moramo omeniti: razum in etos, človeški ponos in čast, svoboda in demokratizem, čut za resnico in lepoto; kajti to so bila merila, s katerimi je doživljal odnose med ljudmi, tako na najširših družbenih kot na intimnih ravneh. To spoznanje uresničljivosti je osnovno človekovo spoznanje, ko človek doseže zrelost. Prešeren se zave, da je ideal uresničljiv le na onem svetu. Oni svet je svet ljubezni, v katerem človek daje, ustvarja, ljubi, ne da bi terjal povračilo, vrnitev daru. Prava ljubezen izstopa iz logike računanja in simbol duhovnika, kar postane Črtomir v Ogleju, je simbol človeka, ki je presegel strah, ki povzroča hlastanje po gotovosti, in se odprl ljubezni, s tem pa negotovosti in tveganju, smislu in večnosti.

Mračna podoba sveta in resigniran obup, ki ga vzbuja v posamezniku ta svet (*Slovo od mladosti, Sonetje nesreče*, uvodni sonet *Krsta pri Savici* ... in predvsem *Pevcu*), krizni položaj, neuravnovešenost, nemir in trpljenje, ki je sad neskladnosti med idealom in stvarnostjo, gre prav do roba, do tiste meje, ko bi se lahko notranja vez med življenjsko stvarnostjo in njegovim hrepenenjem, med resničnostjo in vizijo docela pretrgala. Toda oba pola, pekel stvarnosti ter vizija neba, sta ostala v Prešernu trajno prisotna, intenzivna in živa. To razpetost je v *Pevcu*, na eni izmed najvišjih točk svoje življenjske preizkušnje, sprejel kot nujnost, kot neizogibno izhodišče svojega ustvarjanja. Življenje je sprejemal do skrajnih nasprotij, v ničemer ga ni zoževal. Njegova zavest je bila namreč močna in vse preveč realna, da bi bila nedostopna za življenjsko stvarnost, ne ogradi se niti od obupa, teme, ničevosti. In hkrati njegovo preseganje obupa korenini v realizmu, s katerim je prežeto Sveto pismo, predvsem Knjiga modrosti in Sirah, ki nam posredujeta misli o bistveni izgnanosti človeka v nepopolnost, minljivost in smrt.

Ko Prešeren doživlja nepotešenost ob svoji razpetosti med časovnostjo in večnostjo, išče neskončnost in polnost življenja. Ko spoznava resnico o človeškem življenju, vedno bolj izraža človekovo odprtost, ki je našla izraz v Bogomilinih besedah: "Da vstvaril je ljudi vse za nebesa, / kjer glori njegova sij je brez oblaka ...". V kontekstu krščanske vere je to odprtost človeka k neki vesoljni celovitosti oziroma odprtost človeka za raj. Zelo je verjetno, da se je Prešeren v *Krstu* tako zavzeto zazrl v krščanske ideale odpovedi in skrajne požrtvovalnosti za sočloveka, da ga ne bi nihilistično brezno potegnilo vase. Le tako se je mogel obdržati v ravnovesju, o katerem priča pesnitev *Pevcu*, v kateri sprejema nalogo, da kot poet izpoveduje o "peklju in nebu" v lastni duši.

Tako v Prešernovi življenjski usodi kot tudi v njegovi poeziji so literarni kritiki videli na-

petost med svobodomiselstvom in nostalgijo po krščanstvu, ki naj bi ostajala do konca neuravnovešena, konflikt med obojima pa neodločen. Janko Kos trdi, da je "Prešernovo razmerje do krščanstva s svojo tragično razpetostjo med dvoje nasprotujočih si duhovnih načel – med vero v nadsvetno transcendenco in vero v emancipacijo zgolj svetnega človeka – na skrivnem določalo celotno dinamiko njegovega pesniškega sveta."¹⁹ To ne drži, kajti Prešeren kot svobodomislec skuša misliti avtentično krščanstvo kot svobodo duha in misli. Svobodomiselstvo in krščanstvo si torej nista nujno nasprotna; pravzaprav se lahko srečata prav ob pomenljivosti svobode, če je le-ta seveda prav razumljena in potemtakem ne izključuje idealov in vrednot. Prešernovo poezijo je po vsem povedanem mogoče razlagati tako svobodomiselno kot tudi krščansko.

Dejstvo je, da se je pesnik večkrat znašel na križišču verskih misli in čustev, zato je za njegovo razmerje do vere, krščanstva in Cerkve mogoče reči, da je bilo v sebi protislovno, v nekaterih pogledih tragično. Tudi krščanske podobe, naj bodo v Prešernovi poeziji še tako opazne, pa "vendarle samo iz njih še ni mogoče sklepati o temeljnih Prešernovega razmerja do krščanstva. Prešeren sam gotovo ni želel, da bi njegova pesniška besedila zaradi podob iz krščanskega ikonografskega sveta razumeli kot krščanska, veri in Cerkvi naklonjena. Na tej ravni se odprejo pogledi, ki kažejo na skrivni spor znotraj Prešernovega pesniškega, s tem pa tudi duhovnega in življenjskega sveta; ta spor vzplamteva zmeraj znova ob vprašanju vere in nevere".²⁰ Nihanje med zavračanjem in približevanjem verskemu življenju, vračanjem vanj, ne bi bilo mogoče brez naklonjenosti veri, ki v Prešernu kot da nikoli ni pomenjala, vendar se je povečini zadrževala v ozadju. Čeprav je njegova miselna, duhovna in vsakdanja izkušnja terjala celo slovo od cerkvenosti, mu je hkrati krepila prizadevanje za vero v Boga ljubezni, resnice, dobrote in le-

Vincent van Gogh: *Sejalec*, o./pl., jesen 1888, Van Goghov muzej, Amsterdam.

pote. Svet njegove poezije je urejen po najvišjih etičnih načelih, v njem se človek srečuje z vsemi temeljnimi vprašanji, ki se ga najbolj tičejo. Prešeren ponuja v razmislek, kako odkriti svoje ideale v sebi, narodu in v zgodovini. Prešeren je spoštljivo sprejel vero svojega naroda in jo vgrajeval v svoje duhovno in religiozno iskanje. Živel je z vero svojega ljudstva, pri srcu mu je bila njegova čustvena verska in cerkvena zavzetost, vendar je ostal pri tem vseskozi v kritični razumski distanci. "Kot je videti iz *Krsta pri Savici*, je v krščanstvu priznaval višjo kulturno in moralno stopnjo od poganstva, obenem pa je obsojal socialne in politične posledice, ki so spremljale njegovo zmago na slovenskih tleh. (...) Iz *Krsta pri Savici* se da razbrati, da je priznaval čustveni in moralni pomen hrepenenja po neskončnosti in večnosti, ki je eno temeljnih psiholoških gibal religije, da pa vendarle ni sprejel dogmatskih dokazov, ki poizkušajo takšni psihološki vsebini dati obvezen konfesionalni pomen."²¹

Pa vendar Prešernova poezija jasno kaže, da je bil globoko veren, da je bil odprt do Boga in ljudi in je z oznanjevanjem medsebojne ljubezni, spoštovanja in strpnosti ter s svojim zavzemanjem za človekovo svobodo in dostojanstvo posvetil človekovo življenje. Tega ne bi mogel narediti neveren človek. Čeprav ni bil praktizirajoči kristjan, čeprav je bila njegova vera večkrat manj cerkvena, manj institucionalna, kot če bi bila bolj podrejena in poslušna, pa ni dvoma, da Prešeren izraža osebno zavzetost in se za vero odloča celovito. Tako je vera izraz njegovega mišljenja in življenja, hkrati pa to vero življenje tudi oblikuje. Pri Prešernu gre torej za "dinamično krščanstvo", ki se kali v osebni izkušnji in preverja v dvomu.

Zaključek

Prešernovo razmerje do krščanstva ni preprosto in enoumno, na kratko se ga dá povzeti z verzom njegovega lastnega nagrobnega na-

pisa: "nejeveren in vendar veren." Pesnik je bil namreč človek dvoma, obupa in resignacije, hkrati pa tudi človek vere, upa in vztrajanja. Odprt je bil v eno in drugo smer, tudi v njune skrajnosti, ob tem pa je ostal povsem realist. Znana mu je bila dialektika človekovega bivanja, razpetega med dobro in zlo, greh in milost, upanje in obup, ljubezen in sovraštvo, sožitje in osamitev. Sam je živel v teh napetostih in vedel, kako ga je v njegovem življenju vleklo enkrat bolj na eno, drugič bolj na drugo stran, in kako zelo se mu je bilo treba boriti za zvestobo. Odločil se je za ljubezen, za občestvo, za upanje in za milost, ob tem pa ni podcenjeval dramatičnosti človekovega bivanja. Z močjo razuma in volje je nadziral ali vsaj poskušal nadzirati svoja intenzivnejša notranja stanja, svoje radožive in depresivne afekte, svoj notranji "pekel in nebo", če si izposodim njegovo pesniško formulacijo, ter jih skušal ujeti v obvladano mero. Kljub vsemu je bil Prešeren človek z veliko mero notranje svobode in tudi človek z globokim smislom za humor.

Treba je reči, da je presenetljivo dobro poznal Sveto pismo, da je visoko cenil krščanstvo kot vero ljubezni in plemenitosti med ljudmi, da je v njem poleg grško-rimske antike videl enega od temeljev evropske kulture, ki ga je ob antiki bogato in pretanjeno uveljavljal v svojem umetniškem izrazu. S tem je dosegel presenetljivo sintezo klasičnega, biblično hebrejskega in moderno evropskega sveta. Pravzaprav ne gre za sintezo in še manj za stapljanje, temveč bolj za soočenje viškov klasične in moderne misli z etično preroško zahtevnostjo bibličnega sveta. Osnovna struktura Prešernove pesniške misli je namreč svetopisemski paradoks, ki ga je polna preroška literatura. To je trojen paradoks Boga, človeka in sveta.

Prešernova poezija se ponaša z globoko modrostjo, gorečo ljubeznijo in lepoto; to je velika literatura najvišjih in poslednjih re-

či, ki domujejo v krščanstvu, religiji transcendence in odrešenja. Prešeren ne bi bil velik, ko bi ne imel do fenomena krščanstva nikakršnega odnosa; saj bi bil tako brez odnosa do najpomembnejšega pojava v vesolju duha. Toda, ali bi bil sploh lahko bil brez tega odnosa? Prihajal je iz katoliškega okolja, najbližje sorodstvo je bilo posejano z duhovniki, prijateljeval je z vrsto duhovnikov; težko si mislimo, da ga krščanstvo ne bi zanimalo. S krščanstvom, sredi katerega je živel, se ni spopadal, a tudi identificiral se ni popolnoma z njim. Na katoliško moralo in njen rigorizem se ni čutil vezan; ostal je skeptik, čeprav s spoštovanjem do duhovne in kulturne teže krščanstva. Bil je vseskozi zunaj takratnega okorelega, nestrpnega, policijsko nadzorovanega "javnega življenja", hotel je, da njegovo delo služi prostosti in sreči slehernega, lepši usodi slovenskega ljudstva in napredku vsega človeštva. Policijska poročila mu očitajo slabotnost in zmedenost glede verskih načel, sanjaštvo, neurejeno življenje, pijančevanje, čutnost, surovo vedenje – le pravičnosti mu niso nikoli odrekli. Mnogi ljudje so vse to verjeli in zanje je bil škodljivec in sprijenec, ko je bil v resnici oznanjevalec ljubezni, pravičnosti, prosvetljenosti, svobode in usmiljenja ter bojevnik zoper laž, hinavščino, miselno in duhovno mračnjaštvo ter vsakršno tiranijo tako države kot tudi Cerkve.

Bil je torej skeptik, svobodomislec, ki je po biografskih poročilih umrl kot kristjan. Toda kakšno vero kdo nosi v sebi, se z gotovostjo ne da reči za nobenega človeka, tudi za Prešerna ne, a na zunaj je dajal dovolj razlogov, da je v takratnem avstrijsko-slovenskem svetu veljal za frajgajsta. Toda ko je obstajal kot umetnik, ko je v njem nastajala in zorela pesem, se je to očitno dogajalo na ravnini, ki je bila globlja, kot je bila ravnina, na kateri je nastajalo njegovo svobodomiselstvo. Ko je iskal prvine za svojo izpoved, je izbi-

ral takšne, kakršne je našel v svetu, ki ga je ustvarila civilizacija, skupaj s krščansko tradicijo. Njegova izbira dokazuje, da sprejema simboliko in ikonografijo krščanske kulture. Pesnik je sicer svoboden človek, a ni zunaj kulture. Bistvo Prešernove misli ni v spopadu s kulturo, ki je po duhu in podobi krščanska; stoji na obeh temeljih evropske civilizacije: na legitimnem soobstajanju med Absolutnimi in Brezpogojnim na eni strani in med skepsa in kritiko na drugi. Nikoli in pod nobenim pogojem kultura ni sad odnosa, ki bi med ti dve prvini postavljala izključevanje in sovraštvo.

Zatorej pesnik bolj kot iz svoje biografije govori iz svoje poezije. Zanj pa velja tudi Hamletova prispodoba, da umetnost – poezija drži življenju zrcalo. Vloga umetnika – pesnika je v tem, da si izbere običajne resnice, ki bodo zanj postale nove, ko bo zaslutil njihov globok pomen. In tako govori Prešeren o resnici, svobodi, pravici, poštenosti, ljubezni, prijateljstvu, narodu, kulturi. "Z eno besedo: govori o vrednoti. Prešeren pozna brezup, a ne pozna cinizma. Vrednota pa je predpogoj h Kristusu, v katerem se kristjan čuti s Prešernom čisto doma."²² Tako tudi takrat, ko mu ni moč priti do dna; nenehno in temeljito so ga že preiskovali, odkrivali njegove globine, pa se nam vedno znova odpirajo neraziskana brezna njegovega silnega duha in izvirnega ustvarjanja.

1. J. Juhant, *Prešeren – mislec novega veka*; v: *Bogoslovni vestnik* 42 (1982), 499-500.
2. Prim. J. Juhant, *Med vero in nevero sodobnega človeka I*, v: *Znamenje* 19 (1989), 221.
3. Prim. A. Strle, *Vera Cerkve*, Celje, Mohorjeva družba, 1977, 9.
4. J. Juhant, *Teologija in družbeni nauk Cerkve*, v: *Znamenje* 20 (1990), 313.
5. J. Ratzinger, *Uvod v krščanstvo*, Zbirka *Studenci žive vode* 5, Mohorjeva družba, Celje 1975, 9.
6. C. Sorč, "Fides christianorum in Trinitate consistit", v: *Teologija na prelomu časov*, Družina, Ljubljana 2000, 84.
7. Prim. A. Stres, *Človek in njegov Bog*, Mohorjeva družba, Celje 1994, 49-53.
8. Prim. J. Juhant, *Krščanske vrednote in sodobni človek*, v: *BV* 59 (1999), 153.
9. Prim. A. Stres, n.d., 49-53.
10. Prim. R. Guardini, *Svet in oseba: poskus krščanskega pogleda na človeka*, Mohorjeva družba, Celje 1991, 36.
11. Prim. R. Guardini, n.d., 37.
12. R. Guardini, n.d., 35.
13. Prim. J. Ratzinger, n.d., 131.
14. J. Ratzinger, n.d., 198-199.
15. J. Kos, *Prešernov pesniški razvoj*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1966, 86.
16. Prim. A. Slodnjak, *Pogledi na slovensko književnost*, Zbirka *Paradigme*, Nova revija, Ljubljana 1999, 79.
17. J. Faganel, *France Prešeren (1800-1849)*, v: *Dom in svet* 5 (1992), 145.
18. B. Paternu, *France Prešeren in njegovo pesniško delo I*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1976, 203-208.
19. Prim. J. Kos, *Prešeren in krščanstvo*, v: *Slavistična revija* 42 (1994), 16.
20. J. Kos, *Neznani Prešeren*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1994, 38.
21. J. Kos, *Prešeren in evropska romantika*, 252.
22. A. Rebula, *Agnostik z rešpektom*, v: *Delo* 42 (4.10.2000), 6.